

NAGYAPÁM ABGANGJA

Már nem ismert meg senkit.
A lába és a feje
egyenletesen, gyorsan reszketett.
Én a felmenőim között
álltam ágyánál, és azon
morfondíroztam, hogyan
sokkolom majd a felmenőimet,
hiszen kénytelen leszek
közölni velük, hogy a
Papának már ennyi. És akkor
átsuhant egy nővérke a kórtermen,
a nagyapám feléje fordította tekintetét
és tagoltan, érthetően így szólt:
„Köszönöm, kisasszony,
minden nagyon finom volt.”
Hajnalban exitált. Most már soha
nem fogom megtudni:
miféle „minden”
és milyen értelemben
volt „nagyon finom”.

Tandori Dezső

„...AZ ÉJ, A BOR, A CIGARETTA”

Kész gyötirelem a magam társasága, vagy, ez áll változatként a cetlin, kész gyötirelem már a magam társasága is, nemhogy akkor másoké. Értsd, gondolom: önmagam társasága. Mikori ez a feljegyzés? Weöres verseit olvastam, az „én”-ről, mely legbenső társasága, cellafala, elviseli estig, de mindörökre nem? De Vas Istvántól (írásom cím-adójától) a velencei eső költeménye is jó alap lehet az én feljegyzésdolgomhoz: még egyetemesebbé teszi a hasadt rosszkedvet ő, a nagyobb Úr, a Sors és akarata-szállai ellenében vág fintort, mond cokit. Nem kér a fentebb rendelkezések társaságából, mondjuk. Mikori lehet, ez foglalkoztat most engem a leginkább, ez a kis tervezetem; hogy tudniillik erről, ebből, ilyen kiindulással írnom kellene valamit? A rossz vicc pisztolyantihős-alakja juthat róla eszembe, ha azt mondom netán: e mostani napjaimra pontosan áll ez a tétel; a vicc lényege: túl sokat tudott. Túl sokat tudnék magamról, ha azt tudnám, „ma pontosan így vagyok ezzel”. Mert hogy „ma”, az addig rendben van.

De a „pontosan” már nem okvetlen pontos. Az „így” még csak elmegy, a „vagyok” tagadhatatlan. Ám mi akkor még mindig az „ezzel”? Elég baj, négyszáz csapás, hogy így mondjam gunyorosan, hogy magam is megvagyok, vagyok, jól el vagyok eresztve, meg vagyok áldva önmagammal, hát még akkor púpna a hátamra bárki-bármilyen más? Jelentheti az „ezzel”, nem vitás, ezt. Az „így” meg: hogy sem magammal, sem másokkal. Erről próbáltam írni, fejtegetni valamit, némelyek szerint, elképzelem, ködöset: arról, hogy a lélek is test, a lélek, mint a szív, az agy, ily hatáskonglomerátum, kémia; s valaki Harmadik illető van számkivetve a – sután ismétlem – testszerű lélekbe, ő szenved, fintorog, érzi s okozza a bajt. Fogalomhasogatás? Sem magammal, sem másokkal nem vagyok jóban. Nem pontos. Önmagamnak valami jellege, mikéntje, vetülete, síkja – borzasztó szavak, papírzörgetők – miatt nem jövök ki jól még csak a gondolatával sem annak, hogy mások meg én. De kik azok a mások? Mindenki? Se szeri, se száma a mindenféle kapcsolataimnak, és igen henye meghatározás, hogy például teher, pszichés nyomasztás nekem az, ha el kell ígérekennem, időpontok és helyszínek várnak, találkozások, elintézendők (halmozódnak): állapotom lehet beteges, túlzó, tárgyszerűen szélsőséges (tehát nem akaratlagosan, nem belőlem indulva az), lehet az egész, lásd Goethe, hasonlat. Lehet, mint Kosztolányi mondta ama bizonyos Manciról, aki nőket emancipál Pál miatt, lehet egyszemélyes okú, egytárgyas okú, netán többszemélyes, többtárgyas, de az ilyen rosszkedv, ön-számkivetés semmiképp sem lehet egyetemleges; üldözési mániával érne fel azt hinni, hogy az a bizonyos Úr, mondjuk a Sors, állandóan azzal foglalkozik, ha csak meglát engem, hogy nekem keresztbe rakjon; ilyen nincs. Mi van akkor, ha azt mondhatom (mondhattam!), hogy mások társasága kész gyötrelmem, hiszen már önmagamé is az? Nyilván nem az egyetlen logikus megoldás, mégis: föltehetően magam nem tetszem magamnak mások társaságában. Az nem tetszik, ahogy mások társaságában vagyok, ahogy ily tükrökben meglátom magam, ahogy társasan viselkedem, túlzásokra ragadtatódom, előnytelennek ítélem a magam számára azt a katalizátort, azt a folyamatkiváltó hatást, ami „a másik”. Még akkor ez igen enyhe fogalmazás ahhoz képest, hogy „a pokol – a többiek” („mások”). Feljegyeztem egyszer: „A pokol – mások; de mi sem vagyunk mindig ugyanazok.” Ennek a (szállítsuk le vélhető értékét) szellemeskedésnek egy változata a rejtélyes cetli szövege, két szövegváltozata.

Ám mit jelent eleve az „én és a másik”, a kapcsolat? Attól függ, miféle kapcsolatról van szó, s ezt talán mondani sem kell külön. Mármost ennyi bizonyos: nekem nem a világ nagy folyamatai, nem a pletykák, nem „jövők”, nem a szexualitás, nem az anyagi haszon, semmi ilyesmi nem jelenti, nem ezek a dolgok jelentik a kapcsolatok tárgyát, hanem „örök lelkünk és szakmai igyekezetünk, s neki az ő helyzete a konkrét körülmények között”. Hogyan lehet írói, szellemközpontú szakmát gyakorolni itt és ma, ahol és amikor élek (vagy adódható kapcsolatszemélyeim élnek). Tehát nem a becses időmet féltetem (túl sok is az időm! épp az itt és most körülményei folytán), nem afféle reputációmért aggódom, hogy igenis kristálytisztán, cáfolhatatlanul, kikezdetlenül kell vélekedni, illetve ily „bensőt” illik kifejezni, s ha netán ellentmondásokba bonyolódom, kisszerűnek mutakozom (méltatlannak minősíthető dolgokon akadok fenn), rosszabbul járok, mintha magamnak maradtam volna.

Magamnak maradni? Mely mértékben? Kik-mik a „kirekesztendő”, az „elkerülendő”? Van-e jogom így ítélkezni? Ez nem ítélkezés; nevezhető önvédelemnek is (négyzetre emelt formája annak; netán gyöke-vont formája; értsd: több, kevesebb); meghatározható az idő és az erő végességével; a vonzalommal, a kedvvel; netán – vé-

geláthatatlan a sor – a kényszerűséggel. Kivel és mikor találkozom? Nem azt mondom már: miről legyen szó akkor. Ha találkozol már, ha mások társaságát élvezed-tűröd, maradjunk ennyiben, másokkal próbáld az (alkalmi) együttlétet, szeretnéd elviselni talán, még örömmé is tenni az állandót (folyamatos együttlét), ha ez már így van, szó szót követ, hangulat hangulatot, hogy ne mondjam, fondorlat esetleg fondorlatot, provokációk lehetségesek stb., és nem te határozod meg, miről lesz szó, rosszul döntesz, helytelenítéd később, milyen „irányba” mentek a dolgok, mi derült ki fölősegesen, mi nem intéződött el mégsem, miként vált kellemetlenné a következő találkozásnak már csak a gondolata is a megvalósított találkozás révén. (Melynek oka megalkuvás, bizakodás, naivság, vélt haszonérdek etc. lehetett. Vagy csak természetesként adódott az együttlét, a „társaság”.) Saját magadnak nem tetszel a találkozás („társaság”) tükrében, esetleg nem is kell tükröznek lennie, utóbb – vagy „abban a pillanatban már” – magad is megítélheted, hol a hiba. Föltehetően egy olyan világban (elnagyolt szó), amikor a közvetlen politikai fenyegetés (elvisznek, kirúgnak stb.) nem erős, az átlagember számára (naiv volnék?) eleve figyelmen kívül hagyható (már ha nem munkaadóit szidja stb., nem beszél senkinek „ártására”, akitől érdekei függhetnek), egy föltehetően ilyen világban mintha dolgunk lenne, hogy bátrabban vizsgálgassuk az együttlét kérdését. (Ily szempontból is. Tehát nem mint evidenciát. Hanem mint elviselendő, elviselhető, tűrhetetlen, kerülendő etc. dolgot.)

Hogy e szép régi szót használjuk: vannak derűs, elfogulatlan *kedélyek*, kik mind e kérdéseimet értetlenül hallgatják, írásom netán fejcsóválva leteszik (falhoz ők semmiképp sem vágják). Azt hiszem, pontosan egy ilyen írás az, amit falhoz történetesen senki sem vág; fájdalom, igazi pikantériával a továbbiakban sem szolgálhatok, inkább tanakodva szeretnék tudatosítani bizonyos szempontokat, melyeket ki-ki maga vezethet tovább (vonalként), vethet el, vastagíthat. Vannak tehát elfogulatlan *kedélyek*, kiknek számára a társaság, épp lényük eredendő *társassága* okán, olyasmi, akár a levegő, a víz. Természeti folytatódás az emberközi együttlét; mi sem természetesebb annál. S való igaz, bárhogy szorítsuk meg kívánalmaink vagy tűrésünk körét (határait), tagadhatatlan: valamiféle találkozásaink a legnagyobb elvonultságunkban is adódnak. De hát elvonultság-e, ha a találkozásokat, a társaságot – hagyjuk az idézőjelet! – fenntartással kezeljük, ha tényük nem eredendő és elemi a számunkra? Vannak, akik eleve nem is óhajtanának találkozni velünk. Ez tény, tapasztaljuk. Vannak, akiket semmi érdek nem fűz ismeretségünkhöz, ahhoz, hogy idejüket ránk pazarolják. És így tovább. Nem lehetséges-e a fordítottja is ennek? Hogy mi vagyunk azok, akik... etc. Nyilvánvaló továbbá, hogy bizonyos találkozásokat eleve el sem kerülhetünk. Érdemes-e, természetes-e, egészséges-e, hogy „sziszergünk” (magunkban) ellenük? Netán ily írással, mint ez, gyanút ébresztünk olyanokban, akik efféle tüskét tőlünk igazán nem érdemelnének; akiknek talán nem is szánjuk szavainkat; még inkább összefoglalva, ahol és akikkel teljesen mindegy, mit „filozofálunk”, hogyan „érzeteskedünk” (fogadjuk el ezt a szót), a dolgok lebonyolódásán az mit sem változtat. Igen, a kérdés mintha leegyszerűsödne: túl a durva gyakorlat tényein (kihúzott, fel nem vett telefonok; halogatott válaszok; kibúvók, kellelenség éreztetése; „eltűnésünk” stb.), túl ezeken a nyereségeken (ki ne ismerné a tárgyat! hagyjuk a derűs *kedélyeket*), a dolog meglehetősen elméleti. „Lelki finomkodás”, így is mondható. Ellenben miért ne lenne fontos, miért lenne finomkodás, hogy önmagunknak önmagunkról alkotott képét helyesnek, pontosnak szeretnénk látni, magunkat a meggondolatlan kapkodástól, a fölőseges kísértektől kímélni szeretnénk, kerülni azokat a helyzeteket, melyekben igenis a – szóisméltés! – helyzet folytán kényszerülünk, csábulunk pontatlan önkifejezésre, haladunk

homályban, hogy aztán a napfényre bukkanva nekünk egyáltalán nem tetsző körülményekre ismerünk!? Tűlzás, frivol, nevetséges is valamelyest az a feljegyzésem – közlését meg nem állhattam, akkor is! –, hogy „Az etika mi? Rögtön kell nemet mondani”. Rögtön... jókor? Talán ez utóbbi pontosabb. De az etika nem lehet igen-nem kérdés (gyakorlati igenké-nemké). Az etika vagy a lelkiismeret elmélete (és gyakorlata) feltétlenül evidenciából kell(ene), hogy fakadjon. Arra értettem a „rögtöni nem” fogalmát, hogy később, ha már belementünk a homályba, beüszünk háton-vakon a tengerbe, kisodrótunk valahová, ahol hirtelen veszélyek, mocskok, rútságok környeznek minket, később tehát kínos már nemet mondani, mind az egészet, az addigiakat meg- vagy letagadni, háritani. Keserves. A magunk társasága is, a másoké, másiké csakígy. Vonatközhatott a cetlin lelt följegyzés ily következményekre.

Elszeme, evidens aligha képzelhető, hogy önmagunk társasága keserves legyen a számunkra. Nem akarom olyan közhelyszerű kockákra bontani a dolgot, mint: betegségek... megalázottságok... inség. Persze hogy önmagunk társasága is keserv akkor. Jóllehet a remény forrása is. Csak mi segíthetünk önmagunkon, azzal is, ha másokat keresni próbálunk, másokban a segítség esélyét fellelni igyekszünk. Énem legbensőbb társaságom, mondja Weöres; na igen, ez már hármasságot tételez fel, ha nem Szabó Lőrinc tantételét fogadjuk el, ahogy a „szegény” testet sajnálja költő-gondolkodónk, ki is a lélekért dolgozik, s miért? Ha a kettősségtől, hármasságtól (mint más lapra tartozó lényegi vagy benső ügyeinktől) eltekintünk, ha „egészünk” (T. D., X. Y. etc.) szereplését tekintjük a közszínen (társaság, szélesebb értelemben), mindig személyek, „egységek”, ne mondjam, entitások kerülnek össze, egymás mellé, szembe egymással. A társaság, de a társaság maga, a kapcsolatok rendszere: meglét-változat. Variáció egy témára. Nem abszolútum, bár elemi, jó esetben evidens. (Leszámítva a kellemetlenként, érdektelenként felsorolt, meg sem valósuló kapcsolatokat.) Variációja az együttlét az önlétnek, a magunkban való létnek, tehát annak, hogy mi magunk milyen „alapállást” foglalunk el, miféle pontból indulunk ki, milyen jellegű vonalat húzunk. Például az író fiktív szépprózát ír-e, élete erkölcsi és anyagi alapjának tekinthető műfordításokat készít netán, aforizmákat fogalmaz, emlékezik, szubjektíven elmélkedik (csak neki érdekes tárgyokról, például ahogy én tehetném a madarakkal volt kapcsolatunkról, a labdarúgólígák helyett a házi kártyabajnokságainkról, ezeknek általánosítható érzeteiről, „tanulásaikról”), netán az író, ismétlem, elmélkedik, de mint e sorok szerzője teszi, remélhető objektivitással, egy „köztárgyról”.

Ellenben épp itt vagyunk még gondok közt, hogy tárgyunkat meghatározzuk. Mit jelent az, közérvényel érdemlegesen vizsgálhatóan, hogy már önmagunk társasága is keserves, hát még akkor másoké. Eljutottunk odáig, hogy az együttlét alkalmisága bennünket is könnyen csábíthat rögtönzésekre, s ezek nem helytállóak, léhák, túlzók, árulkodók (feleslegesen „szétdumálók”, hogy egy korábban már pedzett fogalmamat idézzem fel), később képviselhetetlenek... esetleg a másik felet is megtévesztik, pontatlan képet adnak rólunk, esetleg egy ügyről, dologról, lehetőségről. S ha valaki túl gyakran érezheti azt, hogy mások társaságában önmagáról hamis képet képez, joggal tekintheti az együttlétet még az önmagával-létnél is előnytelenebbnek, vélheti a dolgot kerülendőnek, érezhet találkozásokat „fenyegetéseknek”, zavarásoknak, a tér és az idő „foltjának”, vágyhat netán szabadságot kedvelő lelke túllöntül is hevesen az „abszolútumra”, melyben ő maga az „addigiakból”, a már adott „elemekből” mintha alkalmassabban meglehetne, fennmaradhatna, önmagához hívebb lehetne, mint a – gyakorlatilag netán hasznos, etikailag-illemeleg szükséges és helyeslendő – találkozásokban, társaságokban. Cinikusan szólva: ha teheti... Ellenben abszolút fokon senki ilyet nem

tehet, találkozni, mint hajózni, muszáj. Ha ki akarjuk iktatni az élénk torlódó akadályokat, kellemességeket, ígérekéseket, akár fenyegetéseket, bonyodalmakat stb., Pascal mondását cáfolnánk hiábavalóan, hívságosan: ha jól idézem fel, arról szól ez a megállapítás, hogy mindeffélek takarják el szemünk elől a szakadékot, mely felé rohanunk. Előnyösebb-e a találkozásoktól lecsupaszított üres sík? Nem okoz-e fokozottabban szorongásokat? Le kell számítanunk a (nem okvetlenül beteges, sajnálatos, sérült) szorongásokat, hogy ismétljem a szót, a találkozásoktól és a társasságtól való félelmet. Számítsuk is le azonnal! Marad az, hogy lelkünk egész mivoltát zavarja (gondolatmeneteinket, állapotainkat, igazságkeresésünket etc.), teljesebbségünket csorbitja (talán) akármi társaság. Nem mindenkor; „most”, „akkor épp”. Ellenben miért van az, hogy egy-egy véletlen összefutás, negyedórányi elbeszélgetés olyan jó tud lenni (az utcán, az eszpresszóban, a kapualjban, a villamoson)? Mindannyian egy kicsit Arthus királyok vagyunk. Áhitozzuk a helyesen feltett, „megváltó” kérdést. S a vallás elgondolása nem helytelenség: nem volnánk méltók, hogy hajlékunkba jöjjenek, ám ha elhangzik csak az az egy szó, már változást hoz lelkünkben. Kétségtelen, oly igazságok ezek, melyek félresöpörése hiteltelenebbé teszi egyébkénti alapállásunkat: hogy találkozásokat, szándékkal előidézve, kevésbé (nem annyira) kívánunk.

Az éj közege az, melyben efféle aggályaink evidenciákká válnak (látszanak válni), elemien derengenek, szó szerint *rémlenek*. Antonin Artaud az éj befolyásoltságát (befolyását) a fekvő testhelyzetével azonosította körülbelül, mondván (ismétlem unalomig), a fekvő testhelyzet felfokozza a vágyakat, hozzátettem egyszer, elképzelhető, hogy még az is, melyik oldalunkon fekszünk stb., de hagyjuk ezt. Az éj más közeg. Szinte társaság. Nevetséges lenne azt mondani, kacérság, vágy, hogy dogmatikus hírbe keveredjünk (ami, nem vitás, sok más rosszabbnál jobb, megannyi ürességben kapaszkodó, egyszermind alkalom, hogy magunkon – ha dogmatikusak igazából nem vagyunk – mulassunk), nevetséges lenne az éjszakát az alvás közegének tekinteni, hiszen a szerelemé, a tűnődésé, a munkáé etc. csakígy jól lehet. Az éj nem okvetlenül a nagy csábító és rábeszélő, magányunkon az éj inkább a nagy lebeszélő, elrettentő. Számos jó-rossz döntésemet hoztam hajnalok sötét hajnalán (lásd Kafka: add föl!), döntöttem tehát utazások ellen, félttem múltaktól, szorongtam elkövetkezendőktől... hogy aztán világos reggelen, már „álltó-járó” helyzetben csak mosolyogjak aggályaimon, ne is értsem magam. Keserves önmagam tarsasága, íme. A végigvirrasztott éjszaka, az álmatlanul át-kínlódott sötétség, netán a hőség nyomasztása – ismerőseink. Van-e kellő arányban szedhető altató? Nekem riasztóan kevés elég, egy tableta a közepes erősségűből (hagyjuk most az elnevezéseket), s másnap délig aludnék. Külföldön sokszor gondoltam: most majd kialszom magam, senki-semmi nem zavar. Nem kell madárkánkhoz fél négykor, fél ötkor felkelnem. Ez olykor így lett. De csakhamar (sokszor): kialudtam magam két-három éjszaka, nagyon is, és következtek a hajnali felébredések. Sokkal ridegebb környezetben, mint szívem szerint való lett volna, s mit tegyek? Nem ittam, visszaemlékezem azokra az időkre, 1000 napig (jó, hát nem 7000-ig, ahogy elhatároztam volt), s mit tegyek hajnalban? Nyolc óráig, főleg télen, szobafogság ez a legrútabbjából, a rácsos, alig feltolható ablakon nehéz kinézni, s mire látok? Alacsony falra, előtte szemétre. De ha jobb dolgokra, akkor is: egy kopár platánra, szemközt egy szálloda villogó fényeire, fénylő aszfaltra. Előkerült a cigaretta, ha a bor nem is. Rosszabb volt, ha a bor, a tömény (a korábbi is a mostani években). Reggel nyolcra majdnem másfél doboz piros Symphonia „elment”. Nyolc után, mikor már nyitott a bolt, mentem ke-

nyérért (egyetlen táplálékom volt Londonban ez a napi egy-két adag, részben elköpködött – ne hizlaljon! – sült krumpoli mellett; a kávé nem bírta volna hajnalban a gyomrom), mentem „bevásárolni”. Fél kiló szeletelt kenyér kb. 20 pennybe került akkor. Nem pénz. Elfogyasztása, persze, kiköpködős alapon, ám így is jutott a gyomromba valami. Semmi köze nem volt ennek a bulimiához, a kóros evészethez, határozottan a testsúlyom tartását próbáltam összeegyeztetni azzal a „társasággal”, ami a koszt, az étel, egy másik szükséglet tehát. Akkor alkonyig nem cigarettáztam. Miért cigarettázom hát? Ha utána, ráadásul, egyik napról a másikra, hiányérzet nélkül felhagyhatok a dologgal, s csak unalomból kezdek rá megint, például mert nem akarom önmagam kizárólagos társaságát „elszenvedni”. Jellemző, ha másokkal vagyok, alig gyűjtök rá, munka közben soha. Ami az éjszakát illeti, egyébként: már időtlen idők, évek óta este fél nyolckor, fél kilenckor fekszem le aludni. Sokáig hittem, döbbenetesen kevés alvással is beérem. Háromkor keltem, nekiültem dolgozni. Majd azt a teóriát alakítottam ki, hogy nekem a tíz-tizenegy órányi alvás is kevés. Ezek a dolgok aztán mint „témák”... a társaskodás részei... hamis képek alakulásai, alakításai önmagamról mások tükrében. Csak egy példa, íme.

Meg hát miféle társaskodó vagyok én? Író akkor is, amikor oldottan, elengedetten kellene beszélgetnem „csak úgy bármiről”? Magam is elviselhetetlenné válhatok, nehezen tűrhető lehetek így másoknak – ha ennyire soha el nem vonatkoztatok a magam személyétől, görcsösen magamat, magamat mondom, hiába, hogy valamiféle humor(izálás) álcázásában, örvén. Miközben ez, beszédeim tehát alvásról, írásról, netán akár arról, hogy társaskodni hogyan lehetne, hogyan nem lehet, esetleg a kölcsönös (finomabb-nyersebb) emberszólás és vidéke, a (humorba mártott) önvallomások, az eltúlzott (vagy visszafogott) panaszok, sorolhatnám, mind-mind olybá tűnhetnek (a te számodra, a te részedről), hogy még csak arról sincs szó, ami igazából közel van hozzád, ami evidens a te életedben: nem a madaraidról beszélsz, nem a kártyabajnokságról. Legföljebb annak örülsz, hogy már a lovakról sem, sőt teljesen hiteles (és valódi) őszinteséggel mondhatod, a lovak kiúsztak az életedből, egyelőre feltétlenül ki, s vajon visszajöhetnek-e még. Kiúsztak az utazások, de még a nagyobb budai csavargások is elmaradnak. A Nagyvásárcsarnokig még el, ritkán, főleg a Hold utcáig, Kálmán Imre utcáig, esetleg a Krisztinavárosba, de oda is alig. Miért van ez? Főleg azonban: miért téma ez, miért kell ennek ürügyén, ismétlem, örvén etc. társalogni, társaskodni, azt hinni, kifejezted magad? Persze hogy aprópénz ez, bármi „jellegzetesnek” érzed, mások számos ügyben jártak ugyanígy, ti magatok is itthon: amióta kutyátok van, végképp elmaradtak közös túráitok, jószerén sátoros ünnep, ha bárhová együtt mentek, feleséged s te. Meg aztán kicsinyes is vagy titkon: jó, hogy ezt az írást kell félbehagynod, jó, esik az eső – de hát tegnap evidens volt, hogy elígérkezz jó barátodhoz, akitől ráadásul a Totyi madarad érkezett tavaly, elmenj hozzá, hogy egyáltalán megnézd, hogy s mint van, és visszahozd négy kazettádat, melyet átjászásra adtál kölcsön neki (szintén tavaly még). Mi olyan nagy eset ez? Rajta, indulj, rég jártál arra, az Erzsébet hídon sem lesz kellemetlen átmenni, két jópofa kocsmá is van arra, egy-két deci bor nem fog megártani. Hát a bor is, persze. Minden meggyőződés nélkül. Azaz: meggyőződésed ellenére. Vagy hát: miért lenne épp bor dolgában meggyőződésed? Meggyőződésed, hogy a Totyi és három társa mellett minél többet kell itthon lenned. Időd semmiképp sem szétlálkozni, hogy utazásokról már többé ne is beszéljünk. De ha ki kell menned Londonba még egyszer, fényképezni a könyved számára! Olyan szörnyűség az? Igen, annak érzed. Borzadsz tőle, hogy taxiba ülj, reptéren várakozz,

bezsúfolódj a gépbe, megérkezve egy órát metrózz, ott a kopár szoba... stb. A bor is hizlal. Ez a fő motívumod, hogy lehetőleg alig igyál. De ha alig iszol, túl keményen gondolkodsz és írsz. „Az irgalmatlan irány.” Túlzás megint. Saját magad társaságában vagy, azaz magányos vagy, s akkor is túlzol. A józanság kegyetlenségével. Innod kell inkább, hogy megenyhülj, tényleg önmagad „társasága” légy, ne egy legyél, hanem inkább kettő, és így nem következik el a „kegyetlen árva” állapota. Na, az „árva” szó igencsak túlzás, hiszen a Totyi és három társa, így vagy úgy, veled van. S veled vannak, ha nem is úgy általában az emlékeid, jó, azok vagy vannak veled, vagy nem akarod őket, de a kártyabajnokság huszonhét évének eredményfüzeteit bármikor nézegetni kezdheted, az valóban érdekel, mint Ottlikot a bridzs; henyé hasonlat, mégis.

Megszakítottam az írást, elmentem barátomhoz-öregemhez, mesteremhez a madarakban, akitől Totyi is került, és nagyon jó volt az ottlét a szárnyasok, teknősbékák és – a nekem kevesebbet mondó, tőlem távolibb, ám madárfejú – kígyók közt, és végig fuldokoltam, asztmaszerűen, rekedt torokkal beszéltem, fáj a mellkasom, és a végén a kedves barát is fulladozott, részben a nevetéstől fulladoztunk mindketten – története! –, részben, hogy ő is berekedt, mondja, mert rég nem beszélt ennyit, jól jött neki, megjegyzem, nekem is. Feleségem mézet hoz most, tényleg kétrét köhögöm magam, görnyedek, nem tudom, mi ez. Hideg víz? Asztmás tünetek tényleg? A cigaretta aligha lehet, bár hát miért ne! Allergia ez is? Itt tartanék? Milyen értelemben, meg hát hol? Csorog tovább az orrom. Magamat ismétlem: az allergiáról azt olvastam, eléggé döbbenet, hogy „az életminőséget” a tumoros megbetegedésekre viszi le. Na, köszönöm.

Ahogy boldogságomra – három és fél év alatt elvégeztem kötelességeimet, tíz kis könyv (tegnap összetalálkoztam bécsi jó barátommal, ő mondja: az „Evidenciák”-at és a „Katasztrófák”-at te kis könyvnek nevezed? na ja), kiállítások, gyűjteményes könyvek (versek), számos könyv kényszerű elutasítása (a szűk piac, ki venné meg a további T. D.-ket, fizetni se tudnak értük, s ami még rosszabb, annyira komolyan vettem, hogy én most megvagyok a „reám bizottakkal”, hogy nincs is igazi erőm újabb összegyűjtésekre, és egészen más elképzelésem volna róla, hogyan kellene régebbi dolgaim kiadásának folytatódnia, semmiképp sem válogatások formájában; de micsoda finnyáság ez – a realitásérzékben is!), mindenféle díj, most már valóban, aztán, hogy Rudi madarunk, akinek életéért 1994-ben ír földön Leopold Bloomhoz és Szent Patrickhoz egyképp fohászokdtam, hamarosan életkori rekorder lesz (ismétlem ezt is; és hogy Patrick madaras védszent, Bloom úrnak meg mindössze egy évet élt a Rudy nevű fiacskája, hát a mi mezei verebünk hadd élne többet) (így írnak le e témák körköröket, így ismétlődnek), aztán, hogy a huszonhetedik éve játszott kártyabajnokságban az Ullstein/Icsi, azaz egy címlapmedve és halott, végül megvakult széncinegénk klubja (a klubnevekben ott élnek halott madaraink, rendre, nap mint nap találkozunk sokukkal) végre, huszonhét év helyzetlenségei után, igen, bajnok lett, és nem is sorolom, ennyi minden volt jó, és ennyi jóra jött az, véletlenül a baleset után éppen, éjszakáról hajnalra, hogy boldogságomat mintha elfűjták volna, nem a baleset tette, de mintha függöny lebbent volna, ködös, áttetsző, nekem egyáltalán nem tetsző, világos függöny, tegnap nyár volt, ma ősz van, mint Baudelaire írja, kész, vége, nincs tovább boldogság, jött az allergia, a letörtség, a bizonytalankodás (például a lovakkal, jött a sok „hát most mi legyen”, jöttek különféle kellemetlenségek és rémségek a „magán-szférában”), és közben az állandó megoldatlanságok: a felhalmozódó, megválaszolatlan levelek... a munkák elmaradása... a nevetséges fizetmények... a kedvszegettség...

valami kilátástalanság. Holott mi minden jó is akadt közben... de ezt már mind mondtam, mondtam, csak azért meséltem el, mert öreg barátomnak is ezt meséltem el, nem is volt pofám neki, aki nálam sokkal rosszabb helyzetben van, szóra mindent elmesélni. Jöttem már el, óvatosan behúzta maga mögött a folyosó ajtaját, suttogva, nevetve mondta: képzeljem, a... jöttek a családi dolgok, jöttem haza, csóváltuk itthon is a fejünket, na persze, öreg haverommal szinte kizárólag „minősített dolgok” történnek.

Ha úgy vesszük, ki is zökkentett, tovább is lendített ez a látogatás. Az írás, ha szabad ezt mondani, lélegzetet vett, az iméntiek: ez volt a lélegzetvétel. Nem is lehet ugyanúgy folytatni. A találgatásokról mondottakat nem „dönti meg” az új változat (új változat már meg se lep, mondta Kálnoky László), ráadásul a „fulladás, tüsszégés”, az „autóballeszt” címszavak (tegnapi és ma hajnali jegyzeteim, mit ne hagyjak ki) törölhetőek. Röstellem, ahol riportra elgérkeztem, nem tudom állni majd a szavam, a kérdések elevenek, a válaszok gumirágás-szerűek, élettelenek, „ember úgy nem beszél”. És különben se. Ne. Hol az írás igazi öröme? Akár a teljesítményé, hol? Ha gólyalábon áll eképp minden, nem a szilárd munkavégzés (fordítás stb.) alapjain. Öreg barátommal – nem olyan öreg! – megbeszéltük, hamarosan jelentkezem nála, akkor zenélünk, mesélünk (főleg ő mesél, remélem; újra bereked); de ahogy elnézem (magamat), talán jobban megértem, miért vágyom olyan elemi erővel legalább arra, hogy ne legyenek kitűzött időpontjaim, programjaim. Ha ilyen cefetül vagyok (az allergia, a jövőbizonytalanság, a mindennapos „hullámvasút”, a nyugalom még nagyobb vágya, az egyformaságé), hát még ennyim se legyen? Ezért nem akarok utazni... enyhe szó, hogy nem „akarok”... evidens, hogy ne! Nehezen veselkedem neki bármi olvasmánynak is, szinte sosem olvasok; jó, hát mégis, amikor Ausztráliából egy Duchamp-életrajzkönyvet kaptam, napokig faltam, a végén írtam egy Duchamp-dolgozatot, a „hogyan éljünk”, az „élet mint mű” (na ja, nálam miféle mű?) elengedhetetlen feltétele, kérdésrendszere volt az írásnak, annak, hogy a Mesterről egyáltalán írni merészeljek, tehát hogy érdemes legyen, oly sokak után épp nekem.

Ám ahogy 1995 táján Angliában előjött ez, vagy 1993-ban már itthon megalapozódott, a filmnézés (különben évtizede, másfél, két évtizede nem voltam, miattam nem *voltunk* moziban), aztán (mondom, 1993-tól) a rock, ahogy írtam is ezekről a dolgokról, ez is elszállt, egyszerűen nincs nekem többé. „Nekem nem kell”, ahogy a lóversenyzők mondják, ha a hármas befutóhoz lovakat válogatnak a mezőnyből, s pár induló szóba sem jöhet náluk. A két lókönyv után elment nekem a lójáték is, a lónézés is, „nekem nem kell!” lehetne a harmadik könyv címe, ha lesz olyan. Elmúlt a levezvásárlósdí, hol lenne rá pénz; az antikváriumjárás (pénz, kedv hiánya); néha lemezeket újra, ez még valami; ostoba tévéműsorokat nézek, meg Tour kerékpárt, Vuelta kerékpárt (Franciaország, Spanyolország). Kerek filmtörténetekhez nincs türelmem, híg érdekességekhez annyi sem; maradnak a tájak (egy kis hajó végigmegegy déli francia csatornarendszeren, kiket-miket látnak utasai, jó), a városrészek (de nem vágyom már egyik helyre sem). Ha iszom pár pohárral, befolyásol: jaj, elmegyek még egyszer Párizsba! Stb. Dehogy megyek. Következhet a kínos visszamondás. Szívom a fogam, ha madárkáinknak csak gyógyszereket veszek, akkor is. Szívesen vásárlók nekik viszont krumplit, salátát (salátát én magam nem is eszem), ezek állandósult programok, ilyenekből áll az életem, vasárnap van, várom a hétfőt, ismét Hold utca, Kálmán utca, sajnos, el kell mennem a filmanyagért is (London, fotóim majd a könyveimhez), szokatlan az időpont, túl nagy vállalkozás nekem.

Túl sötét (igazságtalan, irreális, túlzó) ne legyen már véletlenül sem a kép (rólam): íróársam mondja, kutyakölyökeveim segítője, igaz, azóta több kölcsönös horzsolódásunk egyik főszereplője, mondja: „te voltál az egyetlen, aki kiálltál a dolgom mellett, pedig minden ismerős pályatársamat megkértem, te voltál az egyetlen”. Hát ebben nincs olyan nagy dolog, semmi, volt rá módom, úgy gondoltam, ahogy írtam. Majd találkozunk egyszer. Iszunk egyet. Talán Bécsben. Rossz a lelkiismeretem: hogyan mondhattam volna: iszunk – talán még ez az egy, ami meglesz; de a találkozással nekem az a bajom, hogy... Béccsel nálam az van, hogy... Így aztán megint nehéz.

Kiderül-e mások számára mindebből, „hogyan élt T. D. 1998 táján”? Lásd az Ottlik-féle javaslat a hangosfilmkockákról a *Hajnali háztetők* bevezetőjének végén. Milyen sokan bagatelizálják el, tekintik ómódinak, jelentéktelennek ezt a regényt. Nincs min vitatkozni. Duchamp mondta: nincs megoldatlanság (megoldás), mert probléma (kérdés) sem volt. Akkor meg? Kinek ez az evidens, kinek az. Annyi bizonyos mégis: az a kohézió az irodalomban nincs meg többé, ami 1960 körül volt. Mándy írt valamit? Tudtuk. Ottlik új könyvére vártunk. Miért változott meg Pilinszky. Ez ma nincs. Vagy csak én dohogok így? Egy rossz értelemben is középpontját veszített irodalmi életben vagy egyszerűen életben – miképpen lenne szorosabb ismeret-összefüggés, ily rendszer. Amit írtam, nem csoportosítottam jellegzetes „tárgyak” köré, de hátha ez vagy amaz érintette mások érdeklődését, megérintette őket, nem vált ólomsúlyyá, nem nyomta meg a gyomrokat, abba lehetett hagyni... de ezt már kinek mondom akkor?

Csak elfogyott ez az írás is, mint az éj, a bor, a cigaretta; mindössze én nem akarok fogyni, fizikai valóban nem. „Akarok”, mégis ez van: „nem akarok”. A nyelv vice nem vigasztal. Miért kellene fogynom? Minél kevésbé legyek jelen ezen a világon? Nem is. Már 1986/87-ben, mikor először mentem le jócskán hatvan kiló alá (182 cm vagyok), úgy gondoltam: jó ez a minimalizmus. Aztán botrányosan „felhíztam”, de 1993 márciusában, meghozzá épp Párizsban, elhagyott a szesz – nem én hagytam el, az hagyott el engem –, és késő őszre már megint ötvenhét kiló voltam (a máj természetes zsírégető tevékenysége?). Sajnos elátlagosodtam azóta, és most vagy hiába küzdök, vagy nem tudok igazán küzdeni. Három-négynapos fellángolások... pár deciliterre csökkentem a boradagot naponta (a bor is hizlal, általában csak rossz borokat lehet inni, cukrosakat, ha jól mondom), a bor mégsem fogyhat el egészen az életemből, mert kell bánata, enyhülete – ahogy erről már volt szó. Ha nem innék, ha egyáltalán semmit, akkor is nagyon kellene vigyázni az étkezésre. És így tovább. Egyelőre a Totyira vigyázok, mert ez mintha nem csupán allergiás nátha lenne, több annál. S ki tudja, madarakra mi fertőző.

Olvasom egyik legkedvesebb festőm, az amerikai Morris Graves életrajzát: ő az emberi őszállapotot az állatokban vélte fölfedezni, főleg a madarakban. Másvalaki azt írja róla: szárnyakra helyezte azt, ami életünkéből felszárnyal, ami a megfoghatatlan, az üdv. S Julian Huxley, a természettudós azt mondja: a madarak, persze, külön egyének... könnyedek, dalolnak... De annak, fordítja a verset Kosztolányi, aki a mélyükre néz le, ők a hatalmas Élet csonka része, mely messzi fényt keresve lassan árad; nincs bennük ábránd, gondolat, se bánat, az égbolt szárnyas érzelmei ők, örök Jelenbe örök repülők. Kár, hogy ezért az írásért nem lehet egy kis tévészés Totyival a jutalmam; szokásos programunk a nátha miatt elmarad. Gábor Miklós írta, nem lehet örökké náthásnak lenni, vagy gyógyulj ki, vagy halj bele. Érdekes lenne egy olyan lefogás, amely halálos kór jele már. Nem örülnék. Hiába mondom – pár deci után –, az örök készenlét állapotában kellene újra élnem: akár a kártyabajnokságot, Totyit is készséggel itt ha-

gyom; ez nem megy, ez az állapot nem tér vissza, ez a képzet. Marad a küszködés örök náthája, a teljesítendő kisszabású kötelességek nyúge és nyűglődése, reménye annak, hogy bármi véget érhet itt anélkül, hogy mi a végszóig érjünk. Reggel van megint, vackolódom, készíteni kell Totyiék kosztját, el kell majd olvasni ezt „betűhibára”; mondom, mindenféle merészkedés után az aprólékosság marad, levelek, telefonok, húzom-nyúzom intézések. Ehhez képest az a gyötrelmes induljunk el te meg én, ahogyan dolgozatomat kezdtem, még mindig üdv és szárnylebbentő könnyűség.

Azért írunk mindig, hogy ez véget érjen, és lassan az ismétlés vágyát sem hagyja; csak akkor valóban mi marad. Ha igazából az éj sem, a bor sem, a cigaretta sem; csak a szorongás és szutykolás, nagyon rossz vicc: a hátha helyett csak a nátha. Kész gyöt-relem a magam társasága, s még így sem kész soha.

1998 szeptemberében

Rába György

RIADALOM AZ ALVILÁGBAN

Ültess üres sörösüvegeket
süllyeszd nyakig a kerti földbe
futkározzon fölöttük
éhen valami szenvedély
tutul bennük a szél
fordul menekül a vakond
neki üzenhet az a rém
tüzes gégeből beszél
fenyegeti a szörny
prémvadász indulója

A HINTA

Hintázunk itt vidáman
hintázunk itt vadul
a teljes panoráma
már agyunkba tolul
rábírja hajtva följebb
röptét nem kellene
tótágásra a földet